

مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی
مرکز پژوهش‌های ایرانی و اسلامی

خلیج فارس

مجموعه مقالات نخستین همایش طرح تدوین دانشنامه خلیج فارس
مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی، زمستان ۱۳۸۸

به کوشش
کیانوش کیانی هفت لنگ

تهران، ۱۳۹۱

همایش طرح تدوین دانشنامهٔ خلیج فارس (۱۳۸۸: تهران)

خلیج فارس: مجموعه مقالات نخستین همایش طرح تدوین دانشنامهٔ خلیج فارس، مرکز
دائرة المعارف بزرگ اسلامی - نهم اردیبهشت ۱۳۸۸/ به کوشش کیانوش کیانی هفت‌لنگ. -

تهران: مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی (مرکز پژوهشهای ایرانی و اسلامی)، ۱۳۹۱

۲۲۲ ص - (سلسله انتشارات مرکز؛ ۴۴)

۱. خلیج فارس - کنگره‌ها.

الف. کیانی هفت‌لنگ، کیانوش، ۱۳۳۵ - ب. عنوان

۹۵۵/۷۳۵

DSR۲۱۳۴

کتابخانه ملی ایران

مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی
مرکز پژوهشهای ایرانی و اسلامی

نام کتاب: خلیج فارس

گردآورنده: کیانوش کیانی هفت‌لنگ

ناشر: مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی (مرکز پژوهشهای ایرانی و اسلامی)

حروف چینی و صفحه‌آرایی: مهناز مصطفی

لیتوگرافی، چاپ، صحافی: مجتمع چاپ طیف نگار

چاپ اول: تهران ۱۳۹۱

تعداد: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۳۲۶-۰۷-۸

ISBN: 978-600-6326-07-8

* این کتاب با حمایت مالی سازمان میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی به چاپ رسیده است.

نشانی: تهران، نیاوران، کاشانک، صندوق پستی ۱۹۵۷۵/۱۹۷

تلفن: ۲۲۲۹۷۶۲۶ دورنگار: ۲۲۲۹۷۶۶۳

پست الکترونیک: centre@cgie.org.ir

www.cgie.org.ir

فهرست مطالب

۱	پیشگفتار
۴	خوشامد گویی
	مقالات همایش
۶	ملاحظات در باب نام خلیج فارس علیرضا اکبر ولایتی
۱۳	خلیج فارس در نقشه‌های تاریخی محمدحسن گنجی
	ریشهٔ اعلام جغرافیایی خلیج فارس و دریای عمان بر اساس فقه اللغة ایرانی
۲۱	احمد اقتداری
۲۷	مهمانی از کرمان در دهانهٔ خلیج فارس محمدابراهیم باستانی پاریزی
۶۱	امنیت ملی و خلیج فارس سید رحیم صفوی
۶۶	دانشنامهٔ خلیج فارس، باید‌ها و نبایدها سید محمدصادق خرازی
	ایران و ماجرای اعاده حاکمیت جزایر سه گانه خلیج فارس
۷۳	مجید تفرشی
۱۲۰	طرح تدوین دانشنامه عباس سعیدی
	خلیج فارس و نقش آن در تأمین انرژی جهان
۱۲۹	سید کاظم وزیري همامنه
۱۴۵	منابع و مآخذ خلیج فارس جمشید صداقت کیش

دریانوردی و تجارت زرتشتیان در خلیج فارس قرون نخستین اسلامی

۱۵۲

عبدالرسول خیراندیش

سلیمان سیرافی؛ تاجر دریانوردی از سیراف خلیج فارس جواد صفی‌نژاد ۱۶۴

۱۹۰

خلیج فارس در نقشه‌ها و اطلس‌های دوره قاجار غلامرضا سحاب

پیوسته

۱۹۶

نقشه‌های مقاله دکتر محمدحسن گنجی

۲۰۵

نقشه‌های مقاله مهندس غلامرضا سحاب

www.ketab.ir

پیشگفتار

خلیج فارس؛ یکی از مناطق مهم و حیاتی کشورمان محسوب می‌شود که از جنبه‌های گوناگون دارای اهمیت فراوان می‌باشد. در درازای تاریخ، آن زمان که مرزهای جغرافیایی کشورمان، آنسوتر بوده‌اند، این پهنه آبی، دریای داخلی ایران محسوب می‌شده و بر تمامی ابعاد اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی ایران، منطقه و جهان اثربخش بوده است. این اثربخشی و تأثیرگذاری تا روزگار ما نیز تداوم دارد.

دانشمندان، این منطقه جغرافیایی را یکی از کانون‌های تمدن‌ساز و فرهنگ آفرین می‌شناسند و کاوش‌های باستان‌شناسی نیز مؤید این نظرات است.

اهمیت سرزمینی^۱، نظامی^۲، اقتصادی^۳، فرهنگی^۴ حمل و نقل و بالأخره تمدنی و فرهنگی خلیج فارس موجب شده است که این منطقه همواره کانون توجه جهانیان باشد و هر روز نیز بر اهمیت آن افزوده شود. تغییرات سیاسی در منطقه و جهان در تاریخ معاصر نیز نه تنها از اهمیت آن نکاسته، بلکه به‌ویژه در دهه‌های اخیر بر آن افزوده است.

مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، بر اساس وظیفه ذاتی خود در زمینه

-
1. Geostrategic.
 2. Geopolitic.
 3. Geoeconomic.
 4. Geocultural.

پژوهش‌های اسلامی و ایرانی، به منظور شناسایی علمی منطقه خلیج فارس و شناختن و شناساندن آن به مجامع علمی داخلی و خارجی، از چند سال پیش، طرح تدوین دانشنامه خلیج فارس را در دستور کار خود قرار داد.

پس از تهیه طرح مقدماتی دانشنامه و به منظور تبیین و تشریح اهداف و شیوه‌ها و روش‌های تدوین آن، در تاریخ نهم اردیبهشت ماه سال یکهزار و سیصد و هشتاد و هشت، مقارن با روز ملی خلیج فارس، همایشی تحت عنوان اولین نشست خلیج فارس: طرح تدوین دانشنامه، در سالن همایش‌های بین‌المللی رایزن، برگزار شد.

این همایش باشکوه، علاوه بر سخنرانی‌های علمی با برنامه‌های جانبی از جمله اجرای برنامه زنده سمفونی خلیج فارس به رهبری استاد فخرالدینی و اجرای گروه کُر صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، برگزاری نمایشگاه کتاب خلیج فارس نیز همراه بود.

استقبال از این همایش در نوع خود کم‌نظیر بوده و همه سلیقه‌های سیاسی و علمی در آن حضور فعال داشتند. این نکته بیانگر اتفاق نظر همه گروه‌های سیاسی، فکری و علمی بر روی منافع ملی به ویژه در حوزه خلیج فارس است.

به منظور دستیابی دانشمندان، پژوهشگران و علاقه‌مندان به مطالب ارائه شده در این همایش، مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی بر آن شد تا مجموعه حاضر، شامل سخنرانی‌ها و مقالات علمی را گردآوری و منتشر نماید.

بخشی از مقالات که در قالب سخنرانی ارائه شده بود، نخست گفتارنویسی و سپس ویراستاری شد؛ بخش دیگری از مقالات، توسط نویسندگان ویرایش و بی‌کم و کاست در مجموعه حاضر به چاپ رسیده است.

در پایان ضروری است تا از آقای کاظم موسوی بجنوردی ریاست محترم مرکز که با توانایی و مهارت مدیریتی بالایی موفق به تأسیس و هدایت مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی به عنوان کانونی معتبر برای انجام پژوهش‌ها و مطالعات اسلامی - ایرانی شده‌اند و این کتاب نیز زیر نظر، مشارالیه انتظام یافته است، سپاسگزاری نمایم.

همچنین از آقای عنایت‌الله مجیدی ریاست محترم و فرهیخته کتابخانه و مرکز اسناد که پیگیری‌های مؤثر ایشان در به ثمر نشستن کتاب نقش مهمی داشت و آقای دکتر منوچهر جهانیان معاون محترم گردشگری سازمان میراث فرهنگی، گردشگری و

صنایع دستی از بابت حمایت و مساعدت ایشان در چاپ به موقع کتاب، و نیز از آقای علی گاهرسی فروش و سرکار خانم مهناز مصطفی از بابت پیگیری امور اجرایی و حروفچینی کتاب سپاسگزاری می‌شود.

امید است که در آینده شاهد برگزاری دومین نشست ملی خلیج فارس؛ طرح تدوین دانشنامه باشیم. همچنین امیدواریم مطالب ارائه شده در این همایش، که در این مجموعه مقالات گردآوری و ارائه شده است، مورد استفاده صاحب نظران و اهل فن قرار گیرد و در آینده با تذکرات مشفقانه و یاری‌ها و مساعدت‌های آنان کتاب راه کمال بی‌یابد.

دکتر کیانوش کیانی هفت‌لنگ

دبیر علمی همایش

Kiani1335@yahoo.com

خوشامد گویی

سید محمد کاظم موسوی بجنوردی^۱

نخست وظیفه خود می‌دانم که از همه حضار عزیز، از خواهران و برادران که قدم رنجه فرمودند و در این همایش ملی شرکت کرده‌اند، سپاسگزاری نمایم. این همایش و ترکیبی که در آن شرکت کرده است، نشان دهنده ملی بودن آن است. از همه طیفهای فکری، اندیشمندان، سیاستمداران، اساتید محترم، همه در آن بدون ریا شرکت کرده‌اند؛ چرا که صحبت، صحبت ایران است. صحبت مسائل ملی، هیچ خط و خطوطی را نمی‌پذیرد. در اینجا است که همه ایرانیها یکی می‌شوند و با یک صدا صحبت می‌کنند. خلیج فارس و حوزه خلیج فارس که ما امروز مشغول نوشتن دانشنامه‌ای درباره این خطه هستیم در ۸ مجلد، بخش زیادی از فرهنگ و تاریخ ما در آن دامن شکل گرفته و نشأت یافته است. پیوند عاطفی و احساسی ما با خلیج فارس ناگسستنی است؛ به ویژه اینکه خلیج فارس شش‌های تنفسی ما ایرانیان است. از این روی؛ دستیابی به توسعه، بدون خلیج فارس امکان ندارد و ایران مقتدر می‌تواند امنیت خلیج فارس را حفظ بکند و نه بیگانگان. همسایگان جنوبی ما بدانند که ما خواهان دوستی، خواهان همکاریهای اقتصادی - فرهنگی هستیم و آنها در دامن ما عزیز هستند و بدانند که منافع آنها در این